

Razvoj mariborskih četrti v letu 1945 s poudarkom na upravnih spremembah in značilnostih prvih volitev

SLAVICA TOVŠAK

I. MARIBORSKI OKRAJ V SKLOPU OKROŽNEGA LJUDSKEGA ODBORA

Okrožni odbori OF, ki so bili na slovenskem ozemlju kot organi oblasti formirani že med drugo svetovno vojno, so bili nadgradnja narodnoosvobodilnih odborov (NOO). Njihovo funkcijo je jasno opredelil Odlok predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o krajih, okrajih in okrožjih.

Tako zaznamovana upravno-politična in oblastna organiziranost se je nadaljevala po odhodu okupatorja. V mesecu maju je bila lahko izpeljana po Kidriču imenovana urejevalna faza prevzemanja oblasti.¹

Samo mariborsko okrožje, ki je teritorialno pokrivalo vso SV Slovenijo, je bilo skupaj z ostalimi upravnimi enotami definirano z Zakonom o upravnih razdelitvi federalne Slovenije iz leta 1945.²

Na osnovi 1. člena se je ozemlje federalne Slovenije delilo na 5 okrožij:

1. okrožno mesto Ljubljana
2. celjsko okrožje
3. ljubljansko okrožje
4. mariborsko okrožje
5. novomeško okrožje

Medtem ko je bilo okrožno mesto Ljubljana razdeljeno na 10 mestnih četrti, so se ostala okrožja delila na okraje:

Celjsko okrožje je obsegalo sedem okrajev, mariborsko devet, novomeško pet in ljubljansko sedem okrajev.

Okraji mariborskega okrožja s številčno opredeljenimi kraji so bili naslednji:

1. Dolnja Lendava (35 krajev)
2. Ljutomer (38 krajev)
3. Maribor mesto se je delilo na 7 mestnih četrti ali kvartov
4. Maribor desni breg (74 krajev)
5. Maribor levi breg (60 krajev)
6. Murska Sobota (114 krajev)
7. Prevalje (30 krajev)
8. Ptuj (112 krajev)
9. Radgona (52 krajev)

Takšno upravno-teritorialno ureditev lahko sledimo do sprejetja ustave LR Slovenije ozi-

roma do januarja 1947, ko so bila okrožja ukinjena, kot nove upravne teritorialne enote pa se uveljavijo okraji, kraji ter glavno mesto Ljubljana.³

Tako se je vzpostavljala slovenska civilna oblast, ki je upravno-organizacijsko shemo prilagajala navodilom iz Beograda. Za nemoteno izvajanje ukazov so morali ključne pozicije v upravi, komunistični partiji in Ozni zasesti zanesljivi kadri z dobrimi osebnimi ocenami. To je veljalo za vse pomembnejše upravne in politične funkcije. Pod drobnogled so bili postavljeni tudi vsi okrožni uslužbenci. Posamezniki so bili lahko zaradi ovadb ali stroge "cenzure" čez noč brez službe, zelo poostrena je bila tudi kontrola gibanja posameznikov na teritoriju Slovenije.

Vrsti problemov, ki so zajela vsa okrožja, zlasti mariborsko, zaradi težav pri oskrbi, s hrano, obnovo porušenih zgradb, vračanjem beguncev, splošnem neredu se je priključilo neuskklajeno in napeto ozračje nad civilno in vojaško oblastjo. Na najvišje civilne organe oblasti so vsak dan prihajale pritožbe zaradi samovolje pripadnikov vojske. Rezultat navideznega soglasja in sodelovanja so bili občasni sestanki obeh oblastnih struktur, ki sta sprejemali enotna stališča na najvišji mestni ravni. Npr.: 25. 5. 1945 so se sestali predstavniki komande mesta Maribor, Okrožnega odbora OF Maribor in Mestnega odbora OF Maribor. Dogovorili so se, da načelno izvaja vse funkcije oblasti civilna oblast, torej Mestni odbor OF Maribor, komanda mesta Maribor pa bo poskrbela le za javni red in mir in za to, da bo vojaškim enotam zagotovljena nemotena oskrba. Ostala pa so vojna območja, ki so teritorialno pokrivala ozemlja okrožij. Da je bilo nujno potrebno nekaj ukreniti, kaže primer, ko so se pripadniki vojaških enot obnašali zelo samovoljno, brez ustreznih odločb so se naseljevali v izpraznjenih stanovanjih, zasegali dragocenosti, namerno poškodovali posamezne zgradbe in kulturne znamenitosti. Mariborčani so si oddahnilo, ko je 3. armada konce junija 1945 dokončno odšla iz Maribora.⁴

Kasneje je komanda mesta Maribor s podpisom majorja Berkopca in komandanta vojnega območja Dušana Švara izdajala vrsto samostojnih, javno objavljenih odredb, ki so po svoji vsebini težila k strogemu nadzoru nad premičninami posameznikov; zanimiva je npr. odredba, da se dajo pod zaporo vsi gradbeni stroji (be-

¹ Jera Vodušek-Starič: Prevzem oblasti 1944-1946, CZ Ljubljana 1992, str. 251.

² Uradni list SNS in NV Slovenije, 8. 11. 1945/Sl. 33, str. 137.

³ Uradni list LRS 5/1947.

⁴ Jera Vodušek-Starič: Prevzem oblasti 1944-1945, str. 259.

tonski mešalci, stroji, dvigala, žerjavi, drobilci, kompresorji).⁵ Navedene predmete so morali lastniki prijaviti tehničnemu odseku komande štajerskega vojaškega območja, ki je smel edini razpolagati s prijavljenim inventarjem. Podobna odredba istega organa je bila izdana za ves gradbeni material.

Konec maja se je Štajersko vojno območje preimenovalo v Mariborsko vojno območje. Nadaljnje razmejivne kompetence med civilno in vojaško oblastjo so se v naslednjih mesecih še vedno usklajevale z različnimi uredbami in odloki, ki so jih za okrožje, mesto in vojsko velikokrat podpisovali predstavniki oblasti, in s tem še vedno navidezno izkazovali enakopravnost in najtesnejše sodelovanje. Za okrožni odbor OF je bil v prvem obdobju podpisnik sekretar Sergej Kraigher, za komando mesta Maribor major Stefan Pavšič, za mestni odbor OF pa sekretar Dušan Špindler. Ne oziraje se na takšno razporeditev moči oblasti je bil nadzor vojske neizpodbiten: vojaški delegati so bili prisotni v vseh važnejših odsekih, uradih in industrijskih obratih civilne uprave.

Na širšem mariborskem območju je počasi dobivala upravno-oblastvena struktura svojo notranjo vsebino in uveljavljeno pristojnost. Med organi in odseki, ki so takoj pričeli z delom in vzpostavili lastno organizacijsko strukturo, so bili pomembni:

1. Narodna milica (dalje NM) je bila opredeljena kot izvršni organ civilne oblasti in je bila odgovorna najvišjemu organu OF. Razen tega, da je izdajala potne dovolilnice za osebni promet v mestu in zunaj njega, urejala cestni promet, je skrbel tudi za javni red in mir ter ukrepala proti kriminalu. Izdajanje orožnih listov je ostalo v pristojnosti okrožnega načelstva NM, medtem ko je bila komanda mesta pristojna za prijave in osebne izkaznice vojaških oseb. Okrožno načelstvo NM je imelo svoj sedež na današnji Gospodarski cesti 12 in ga velja posebej izpostaviti, saj je kljub težko obvladljivemu položaju prvih povojnih dni, ko se zaradi maloštevilčnosti ni mogla postaviti v bran nepredvidljivemu obnašanju bolgarskih čet, opravilo pomembno delo. Enote NM so pod njegovim vodstvom zasegle 1269 pušk, 4 brzostrelke, 29 strojníc, 8 pištol, 222 protitankovskih pušk, 550 ročnih granat, 25 min, 4 minomete, 6 avtomatov, 3 motorna kolesa, 62 avtomobilskih plaščev, 32 zračnic, 2 zaboja min za minomete, 4 zaboje protiletalske opreme, 1 zaboj granat, 80 uniform, 10 plaščev, 3 tovorne avtomobile ostalega orožja, 1 voz z orožjem in 4 vagone živil.⁶

Celotni plen, torej orožje, vojni material in živila, je bil predan vojaškemu oblastem. Analiza opravljenih akcij je pokazala, da so vsa kvartna

poveljstva NM (Stolni, Frančiškanski, Meljski, Magdalenski, Tezenski, Pobreški, Studenški kvart in Nova vas), ki so štela od 10-12 mož, nalogo opravila dobro. Vzporedno s tem so enote sprejele obvezo sodelovanja pri preprečitvi možnosti miniranja mostov, raznih sabotažnih akcij itd. V ospredju je bila tudi skrb, da se ustrezno zastražijo industrijski objekti, javne naprave in ustanove.

2. Že v prvih dneh je bilo nujno določiti kompetence MESTNEGA stanovanjskega urada, saj so se vsak dan vračali izseljenci oziroma repatriiranci, ki so potrebovali vsaj začasno namestitev, večina zgradb pa je bila porušena ali poškodovana. Civilisti so se obračali na mestni stanovanjski urad, saj se je komanda mesta po razmejitvi oblasti omejila le na reševanje stanovanjskih problemov vojaških oseb. Kljub odredbi okrožnega odbora OF, naj bišni lastniki in upravitelji zgradb do 16. maja sporočijo Mestnemu stanovanjskemu uradu, ki je imel sedež na Orožnovi 6, število prostih stanovanj, je bil na tem področju precejšen nered. Po podatkih iz Vestnika je bilo po 40 bombardiranjih mesta popolnoma uničenih 315 stavb, težje poškodovanih 389, srednje poškodovanih 482 in lažje poškodovanih 1414 stavb, z drugimi besedami, 40% zgradb v Mariboru je bilo vključeno v projekt takšne ali drugačne obnove.⁷ Tesno povezana s pomanjkanjem stanovanj je bila problematika gradbene industrije, ki potrebam obnove še zdaleč ni ustrezala. Maribor je potreboval 4 milijone opek, steklo, cement, opremo.

3. Gradbeni oddelek pri okrožnem odboru OF je poskrbel za ustanovitev gradbene centralne komisije, ki so jo sestavljali:

- predstavnik gradbenega oddelka okrožnega odbora OF
- predstavnik gradbenega odseka mestnega odbora OF
- predstavnik finančnega odseka okrožnega odbora OF
- predstavnik državnega gradbenega podjetja OBNOVA
- predstavnik Komisije za upravo narodne imovine
- predstavnik centralne uprave sindikata
- predstavnik zveze mladine Slovenije

Nujnost obnovenih del je za vsako posamezno zgradbo ugotavljal poseben strokovni odbor, ki je za svoje delo odgovarjal centralni komisiji.⁸

Pri pregledu stavb in ugotavljanju škode so sodelovali gradbeni referenti mestnih četrti. Enakovreden organ strokovnemu odboru je bil finančni odbor, ki je na osnovi potreb pripravljal

⁵ Novi čas, letu II, št. 23, 17. 5. 1945.

⁶ FAM, Fond: Okrožni ljudski odbor Maribor 1945-1946, AŠ 8.

⁷ Vestnik Maribor, št. 56, 2. 10. 1945.

⁸ Vestnik, Mariborskega okrožja, št. 37, 16. 8. 1945.

finančni načrt obnovitvenih del. V njem sta bila po en zastopnik finančnega odseka okrožnega odbora OF, mestnega odbora OF, uprave narodne imovine, uprave javnih zgradb in prvotnih hišnih lastnikov. Tehnično-izvrševalni odbor je kot tretji odbor uvrščal gradbene naloge po prioriteti, oddajal naročila, odrejal dela privatni udarniški iniciativi in nadzoroval obnovo.⁹

Gradbeni oddelk mariborskega okrožja si je zastavil kot eno izmed najpomembnejših nalog obnovo porušjenih in poškodovanih šolskih poslopij, da bi lahko potekal pouk v normalnih razmerah. V celotnem okrožju je bilo poškodovanih 220 šol do konca oktobra je bilo usposobljenih za šolski pouk 143 šol. Popolnoma porušjenih je bilo 19 šol, kar 115 pa je bilo zelo poškodovanih.

Tabela številka 1 ponazarja pregled stanja šolskih poslopij:

Gradbeni oddelk OOOOF Maribor si je zastavil kot prvenstveno nalogo obnovo poškodovanih oziroma porušjenih šol in poslopij. Skupno število poškodovanih šol: 220, od tega jih je 86 delno poškodovanih, 115 zelo poškodovanih in 19 popolnoma porušjenih.

Dotlej je bilo popravljenih 143 šol; v ta namen se je porabilo 2,658.000 din. Prejeta dotacija je znašala 1,158.000 din; dolg na že izvršeno obnovo znaša torej 1,500.000 din.

Pregled stanja šol:

okraj mariborskega okrožja	število pošk. šol	število že pop. šol	za obnovo predvidene šole	potresna zgraditev na novo
D. Lendava	30	25	2	3
Ljutomer	19	7	111	2
Maribor-mesto	13	-	12	1
Maribor desni breg	311	17	8	5
Maribor -levi breg	27	14	10	3
Murska Sobota	35	33	2	-
Prevalje	19	11	6	2
Pluj	33	25	5	3
Rudgona	14	11	3	-

V nekaterih krajih so bile šole požgane, nadomestnega poslopja ni na razpolago in tudi ne kredita za obnovo.¹⁰

4. Že 22. maja 1945 so se vključili v obnovo tudi prometni odseki. Delovali so na območju okrožja, okrajev, mest.

Na nivoju celotne Slovenije je bilo do konca leta usposobljenih in uporabnih 767 km železniških prog od skupnih 1032 km. Zaradi gospodarskih razlogov in povezave z morjem ter in-

dustrijskimi središči je bila med najpomembnejšimi nalogami usposobitev proge Trst - Ljubljana - Maribor. Razen prometne infrastrukture (ceste, železnice, mostovi) je bilo zaradi ugotavljanja razpoložljivega potenciala nujno potrebno popisati prevozna sredstva - avtomobile, motorna vozila, vprežno živino. Že julija 1945 je bila npr. izdelana dokaj popolna slika o stanju in pripadnosti vozil za območje mesta Maribor. Za obnovo so bili namenjeni trije tovorni avtomobili, z osmimi je razpolagal gradbeni urad, s tremi Tvorница letal (danes Tovarna avtomobilov Maribor).

Navodu je pripadalo 10 avtomobilov, tovarni Zlatorog (danes Henkel-Zlatorog) štirje, prehranjevalni odsek je imel 6 avtomobilov, prometnemu odseku pa sta ostala dva.¹¹ Mestni odbor je dobil na razpolago osebni avtomobil znamke Steyer, mestni iniciativni odbor medstrokovne zveze sindikatov avtomobil Mercedes (z njim so se predstavniki oblasti leta 1945 odpeljali po pomembno arhivsko gradivo in denarna sredstva k ruski misiji v Gradec), kulturno-propagandnemu odseku je bilo dodeljeno motorno kolo znamke Korex, stanovanjskemu uradu pa kolo znamke Dun.¹²

Omejitev in stroga evidenca je veljala tudi za prevoznike konjskih vpreg. Potrebe po prevoznih sredstvih so bile z ozirom na razpoložljive kapacitete velike, kar je zahtevalo skrajno racionalno organiziranost tudi na tem področju. Prometni odsek si je pridobil evidenco nad naslednjim številom konj oziroma vozov: 137 težkih konj, 160 lahkih konj, 127 težkih vozov, 93 lahkih vozov. Seznamei voznikov, zadolženih za prehrano (trgovci, mesarji, peki), so se zaradi pomembnosti opravil vodili posebej in je bilo tako na tem področju evidentiranih še 99 konj, 48 težkih in 45 lahkih vozov.

Problemom pomanjkanja prometnih sredstev se je pridružilo tudi pomanjkanje bencina na eni in pomanjkanje živinske krme na drugi strani.¹³

Odsek za industrijo in rudarstvo pri mariborskem okrožju je izdelal svoje prvo poročilo in delovni načrt že julija 1945. Podatki, ki so jih posamezne tovarne pošiljale v obliki poročil na okrožje, so bili dokaj neredni, zaradi pomanjkanja prometnih sredstev pa je bila težavna prisotnost na terenu. Rudarska industrija se je ubadala s problemi pomanjkanja surovih, npr. železa, jekla, bakra in je skoraj v celoti delala za potrebe obnove.

Pomanjkanje surovin je pestilo skoraj celotno kovinsko industrijo. Tako bi npr. prometno društvo v Limbušu-Bistrici potrebovalo vsaj 34.000 kg raznega profilnega železa, da bi lahko začelo izdelovati okovja za okna. Zaradi pomanjkanja

⁹ Ravno tam.

¹⁰ Vestnik, št. 79, 29. 11. 1945.

¹¹ PAM, fond: Mestni ljudski odbor Maribor, spisi tajništva 1945, spis št. 556.

¹² PAM, fond: MLO Maribor, spisi tajništva 1941, spis št. 124.

¹³ PAM, MLO Maribor, spisi tajništva, spis št. 556.

surovin in neučinkovitosti ustreznega ministrstva je proizvodnja povsem zamrla.¹⁴

Tovarna letal na Teznu (danes Tovarna avtomobilov Maribor) je svoj program preusmerila v izdelavo raznega orodja, saj ji je pomanjkanje jekla ohromilo oživitve vsaj 50% proizvodnje. Veliko je bilo tudi pomanjkanje kadra, saj je bilo od 300 predvidenih avtomehaničkov zaposlenih le 7.

Splošna stavbena družba (danes Metalna Maribor) se je z 280 zaposlenimi s skoraj normalno kapaciteto usmerila na izdelavo konstrukcij mostov, medtem ko Mariborska livarna, ki je bila porušena skoraj v celoti, v prvih mesecih še ni obratovala.¹⁵

Železarna in livarna na Muti je delovala s polovično kapaciteto, saj se je pomanjkanju kadra pridružil pomanjkanje surovin in opreme, ki je bila skoraj v celoti ukradena.

Tekstilnih obratov je bilo 23 in so zaradi pomanjkanja surovin delovali z 20-60% zmogljivostjo.

V celotnem okrožju je bilo takoj po vojni usposobljenih osem usnjarn in dve tovarni čevljev v Mariboru (Blatnik in Karo).¹⁶

II. POLOŽAJ V MARIBORU DO VOLITEV V NOO IN DELOVANJE NEKATERIH ORGANOV OBLASTI

Osmega maja 1945 so Maribor zapustile zadnje enote okupatorjeve vojske in njegovega upravnega aparata in mesto je po 49 mesecih okupacije, ki so jo spremljale groza, strah, preganjanje in negotovost, ponovno doživljalo trenutke svobode.

Zlom nacistične vojske se je na mariborskih ulicah odražal že na sam predvečer osvoboditve. V smeri proti Koroški in Gradcu so se mrzlično umikali zadnji vojaški avtomobili, zadnji ostanki vojske in nemške oblasti. Zbežal je bivši nacistični župan Knans, sledila sta mu policijski direktor Wallner in komandant Schutz policije. Skozi Maribor je bežal tudi poveljnik neodvisne države Hrvatske Ante Pavelić s svojimi najzvestejšimi pristaši.¹⁷

V upravnem smislu je bil Maribor razdeljen na četrti ali kvarte: Frančiškanski, Magdalenski, Meljski, Pobreški, Studenški, Stolni, Koroški kvart in Nova vas. Le-ti so obsegali katastralne občine: Grajski marof, Grajska vrata, Koroška vrata, Maribor-mesto in Sveta Magdalena. K staremu mestnemu jedru so priključili še k.o. Pobrežje, Tezno in Studenci.¹⁸

S tem se je območje mesta povečalo od 706 na 3100 ha.¹⁹

Eden prvih ukrepov vojaško-civilne oblasti je bila uvedba policijske ure med 8. uro zvečer in 4. uro zjutraj. Strogo je bilo prepovedano pijančevanje, vsaka sabotaža ali ropanje pa se je lahko v skrajnem primeru končalo s smrtno kaznijo. Od prebivalstva se je pričakovalo sodelovanje z redom, strpnostjo, skupnim varovanjem narodne imovine in privatne lastnine, vključitvijo v normalni delovni proces. Razglas je bil v skladu s položajem, ki je obetal mestu vrsto problemov in težko rešljivih zadev. Vojaška oblast je odredila tudi mobilizacijo vseh moških od 17. do 50. leta starosti.

Sledila je odredba Okrožnega odhoda OF, da ostanejo do preklica vse trgovske in obrtne prodajalne kakor tudi gostinski obrati zaprti. Vsi uslužbenci nekdanje mestne občine in sreskega načelstva so bili vabljeni, da 10. 5. 1945 nastopijo in zasedejo nekdanje službeno mesto.

Zunanja podoba Maribora v tistem trenutku ni bila nič kaj razveseljiva. Mestne ulice so bile zatrpane z ruševinami, barikadami, pereča je bila stanovanjska problematika, trumoma so se vračali izseljenci oziroma repatriiranci, organizirati je bilo treba prehrano, poskrbeti za onemogle, evidentirati zlasti tujece, pomagati holnim, da ne bi izhruhnile epidemije, poskrbeti za osebe, ki niso našle poti do prijavnih uradov.

Eden izmed osrednjih problemov prvih mesecev je bila nedvomno čim popolnejša evidenca prebivalstva. Zato je MO OF izdal posebna navodila za vse kvartne odbore OF, ki so bila v skladu z odlokom o nadzorstvu in gibanju civilnega prebivalstva in o uvedbi potrebnih dovolilnic, ki jih je izdal SNOS.²⁰ Temu se je pridružil navodilo o izdajanju začasnih osebnih izkaznic, kar je sodilo v končno pristojnost odseka za notranje zadeve.²¹

Pri legitimiranju so se prebivalci Maribora do izdaje začasnih osebnih izkaznic identificirali z legitimacijami, ki so jih izdale nemške oblasti. Zaposlenim so smeli izdajati obrati in uradi potrdila o zaposlitvi. Na podlagi teh potrdil, ki so bila izstavljena kolektivno in potrjena od kvartnih odborov, so bila izstavljena dovoljenja za gibanje med stanovanjem in obratom. Ta kolektivna potrdila o zaposlitvi, overjena s strani kvartnih odborov OF, so bila poslana na ustrezni odsek pri MO OF v dokončno verifikacijo. Osebe, ki so bile brez dokumentov in so sumljivo postopale po mestu, je bilo treba preveriti in v skrajnem primeru aretirati. Za gibanje po okraju so veljale potne dovolilnice le za enkratno uporabo, potem jih je bilo treba oddati istemu forumu, ki je dovolilnico izdal. Za potovanja iz

¹⁴ Okrožni odbor OF Maribor, Odsek za industrijo in rudarstvo, AŠ 23.

¹⁵ Ravno tam.

¹⁶ Okrožni ljudski odbor Maribor, Odsek za industrijo in rudarstvo, AŠ 20.

¹⁷ Novi čas, 9. 5. 1945.

¹⁸ Uradni list SNOS in NV Slovenije, 3/1945.

¹⁹ Vladimir Bračič: Prostorski razvoj upravne in samoupravne razdelitve na območju SZ Slovenije, ČZN, 2/78, str. 297.

²⁰ Uradni list SNOS, 3/1944.

²¹ Uradni list SNOS in NUS, 5/1945.

okraja v okraj so smela izdajati dokumente le okrajna načelstva oddelkov za notranje zadeve, za potovanja iz okrožja v okrožje pa je bil kompetenten izdajati potne dovolilnice le državni organ. Za potovanje iz Slovenije je bilo pristojno le ministrstvo za notranje zadeve.

Četrtega junija 1945 je pričel poslovati prijavni urad komande NM, ki je deloval na današnji Miklošičevi ulici 1. Tam so se morali prijaviti vsi prebivalci mariborskih kvartov, stalno ali začasno bivajoči v mestu, ne oziraje na to, ali so bili doslej že prijavljeni ali ne. Tudi vsak hišni lastnik ali stanodajalec je moral prijaviti ali odjaviti v času 24 ur vsako spremembo. Enaka določila so veljala za upravitelje prenočišč, hotelov. Uradni čas urada je bil med 8. in 12. uro ter med 14. in 19. uro. Hišni lastniki ali njihovi upravitelji so bili dolžni voditi v hišah točen seznam vseh v stavbi stanujočih oseb ter ga izobesiti na vidnem mestu v hišnih vežah.²² To je bil edini način za ureditev osnovne evidence, ki pa se zaradi premajhne odgovornosti in malomarnosti ni najbolje obnesel.

Osebnne izkaznice v posameznih četrtih so se pričele izdajati šele od 13. avgusta naprej. Tiste, ki so bile izdane članom PG KB (Kulturbunda), so bile označene z rdečo črto, potegnjeno iz levega spodnjega kota v desni zgornji kot. Izdane so bile osebam, ki so imele rdečo legitimacijo do številke 25.000. Za ostale, ki so bili po mnenju odborov tudi v KB, pa so imeli številko nad 25.000, je bila osebna izkaznica ravno tako označena, in sicer po sklepu posebne komisije vsake četrti. Tujei niso dobili osebnih izkaznic. Osebe, ki so bile obsojene na izgubo narodne časti, so dobile od odseka za notranje zadeve označene osebne izkaznice.²³ Pri izvedbi te naloge je bilo nujno potrebno sodelovanje kvartnih odborov in odseka za notranje zadeve pri MO OF. Ko so bile osnovne formalnosti opravljene na četrtih, so ti začeli dan za dnem pošiljati po več 100 izkaznic na odsek za notranje zadeve. Tam so jih pregledali, opremili z žigom in podpisom. Primer resnega dela kaže podatek, da je 28. avgusta poslala Pobreška četrt 570, Koroška 25 in Studenška 42 osebnih izkaznic v dokončno potrditev.

Podatki s konca meseca junija kažejo nekaj sprememb v teritorialnem obsegu četrti. Ni podatkov o obstoju četrti Nova vas, na novo pa se pojavi Krčevinska četrt.

Posamezni kvarti so imeli sedeže v naslednjih ulicah:

I. Koroški kvart:	Koroška cesta 40
II. Stolni kvart:	Moško učiteljsiše, kasneje se preseli na Koroščevo ulico 13 (današnja Mladinska ulica); 13. 6. 1945 do prenehanja na Krekovi ulici 8/I
III. Meljski kvart:	Wilsonova ulica 20, kasneje Trdinova ulica 3
IV. Magdalenski kvart:	Viktor Parmova ulica (danes Parmova ulica)
V. Frančiškanski kvart:	Cankarjeva šola, nato do ukinitve Maistrova 24
VI. Studenški kvart:	Slomškova ulica 23
VII. Pobreški kvart:	Zrkovska cesta 36, v bivšem prosvetnem domu na Aleksandrievi cesti 48 (današnja Partizanska cesta)
VIII. Tezenski kvart:	Ptujska cesta 33
IX. Krčevinski kvart:	Ribniška cesta 4

Aktivnosti posameznih kvartov, njihove pozitivne in negativne strani se bodo odražale pri vseh poglavjih, saj so opravljali vrsto pomembnih nalog. MO OF so morali pošiljati vse sejne zapisnike in 12-dnevna obširna poročila, vendar so se v arhivskih dokumentih ohranili le posamezni fragmenti. Tudi ohranjenega gradiva kvartov je razmeroma malo. V vsakem izmed njih so zaživeli odseki po vzoru mestnega oziroma okrožnega oblastnega organa, vendar so bili običajno kadrovsko omejeni na eno osebo, osebo referenta, npr. za socialno skrbstvo, kinetijstvo, vojnega referenta, referenta za propagando, prosveto, prehrano, obrt, industrijo, gradbeništvo, Rdeči križ, zdravstvo, Antifašistično fronto žena (dalje AFZ), Ljudsko mladino Slovenije (dalje LMS), sindikat.

Iz fragmentarno ohranjenega gradiva povzemam nekatere specifičnosti o nastanku nekaterih kvartov in prvih aktivnostih ter problemih, ki so jih doživljali kot organi oblasti, politični organi in teritorialne enote ožjega mestnega območja.

Formiranje Krčevinskega kvarta je npr. tesno povezano s sestankom 11. maja 1945, ko je bil na pobudo Okrajnega odbora OF Maribor-levi breg ustanovljen krajevni odbor OF Krčevina. Ta je imel svojo 1. sejo že naslednji dan in nadaljnji dogodki so se odvijali izredno hitro. Dne 22. maja je bil na iniciativo MO OF sklican sestanek v gostilni Kliček pri Treh ribnikih. Zbrali so se prebivalci bivše občine Krčevina s kraji Pod piramido, Petrovo selo, Ribniško selo in Za Kalvarijo ter se soglasno izrekli za priključitev teh krajev k mestu Maribor kot posebni mestni kvart.²⁴ Sestanek je rodil sadove, saj je bila že 2. junija 1945 1. seja kvartnega odbora v gostilni Kliček. Kvart se je takoj razdelil na 5 sektorjev: Ribniško selo (45 hiš), Vinarje (27 hiš), Za Kalvarijo (17 hiš), Petrovo selo (32 hiš) in ulice:

²² Vestnik Mariborskega okrožja, 6/1945, str. 2.

²³ PAM, fond: MLO Maribor, spisi tajništva 1945, I-1000, spis 45.

²⁴ PAM, fond: Krčevinski kvart, Skatla 1.

Vinarska cesta, Kalvarska cesta, Turnerjeva ulica, Badlova ulica (današnja Marčičeva) in sektor Pod piramido (108 hiš) in ulice: Tomšičev drevored, Srnčeva ulica, Ipavčeva ulica, Slomškova ulica, Meškova ulica, Janežičeva ulica, Lesnikova ulica, Praprotnikova ulica, Strma ulica, Stubičeva ulica, Aleksandrova cesta (današnja Partizanska cesta). Skupno je takrat kvart štel 1658 prebivalcev.²⁵

Novo uradne prostore so uredili v zaplenjeni hiši nekdanjega Kreisfiihrerja v Klinbergovi vili na Ribniški ulici 4. Vendar je kmalu nastalo vprašanje glede razmejitve med Krčevinskim kvartom in krajevnim odborom Košaki, zato je bilo 9. junija ponovno sklicano ljudsko zborovanje na poziv MO OF in Okrajnega odbora Maribor-levi breg. Sporno je bilo območje od Piramide do Aleksandrove ceste, ker je bil ta del priključen Košakom, ne da bi upoštevali želje prebivalcev. Glasovanje 120 ljudi na sestanku je soglasno odločilo priključitev spornega območja k mestu.

V kvartu so ustrezni organi pridno sodelovali pri zaplombi večjih posestev: Twickle, Hälbirt, Gusel, Standinger, dr. Bučar, Barle, dr. Klančnik. Povsod so postavili oskrbnike. Evidentirati so pričeli prebivalstvo, a se je kmalu ugotovilo, da je bilo na tem območju veliko nek-danjih pripadnikov KB.²⁶

Meljski kvart je imel svojo 1. sejo 16. junija 1945 in sta bila na njej, kot tudi v vseh ostalih kvartih, izvoljena ožji odbor s 7 člani in širši odbor s 17 člani. Zanimiva je bila socialna struktura članov ožjega odbora: trgovec (sekretar), akademik, 3 delavci, 1 gospodinja, 1 železničar; v širšem odboru je bil 1 akademik, 3 gospodinje, 2 uradnika, 2 delavca, 3 železničarji, prodajalec, šofer, čevljar in viničar.²⁷

Od posledic vojne je bilo zelo hudo prizadeto območje Frančiškanskega kvarta, vendar si je hitro opomogel, izvolil odbornike, si uredil prostor za knjižnico, propagando, kolportažo (po preselitvi na Maistrovo ulico 24). Prebivalci so se množično udeleževali odkopavanja ruševin. Zaradi obilice dela se je 1. politična ura vršila v primerjavi z ostalimi šele 27. junija v telovadnici Cankarjeve šole, kjer se je zbralo okoli 150 ljudi. Druga politična ura je bila 4. julija in so na njej razpravljali o novi narodni oblasti, pomeni reorganizacije kvartov in bližajočih se prvih volitvah.

Tudi Koroški, Tezenski, Pobreški, Magdalenski in ostali kvarti so organizirali tedenske politične ure, ki so včasih trajale mnogo več kot uro in so na njih razpravljali o nalogah, perečih vprašanjih, ki bi jih morali reševati, političnem razvoju. Prva politična ura Koroškega kvarta je

bila 15. junija ob 19. uri v Kazinski dvorani Slovenskega narodnega gledališča. Po otvoritvenih besedah sektorskega sekretarja je sledilo predavanje o nastanku in razvoju ter končni zmagi OF. Glavne misli so slonele na podatkih iz brošure Kratek pregled borbe jugoslovanskih narodov, ki jo je izdal Oblastni komite KPS za Štajersko. Podana so bila tudi izčrpna navodila in pojasnila o ustroju, delovanju, kompetencah in funkcijah mestnih in kvartnih odborov OF. Sicer pa se je prebivalstvo Koroškega kvarta precej razlikovalo od drugih po svojem socialnem sestavu. Industrije, večjih trgovskih in gostinskih obratov kvart ni imel. Kot tipično predmestni predel se je razvil ob cesti, ki vodi vzporedno z Dravo proti Dravogradu na zahodu. Ta prehodni značaj se je odražal tudi v plasteh prebivalstva. Razen zadnjih ostankov kmetij in nekaj manjših obrti so tvorili jedro prebivalstva javni nameščenci in uslužbenci. Precej je bilo tudi starejšega in upokojenega prebivalstva.

Tezenski kvart je imel 1. politično uro 4. junija 1945 z naslovom Pomen in organizacija OF. V jedilnici tovarne Splošne stavbene družbe se je zbralo okoli 500 Tezenčanov. Uspešno so delovali zlasti kvartni propagandisti.

Že konec maja 1945 je izšel proglas za ugotavljanje vojne škode za celotno mariborsko okrožje. S tem vprašanjem so se morali spopasti okrajni, krajevni oziroma kvartni odbori OF.

V proglasu je bilo poudarjeno, da bodo tudi narodi federativne Jugoslavije v Moskvi predložili svoje upravičene zahteve. Vendar je bil rok za zbiranje podatkov izjemno kratek, zato je bilo potrebno takoj pričeti s popisovanjem. Prvi popisi so bili že izvedeni, a so se rešili spontano, s približno natančnostjo in brez ustreznih navodil. Zato je akcija dobila svoj pravi odmev šele po 2. avgustu 1945, ko je pričel teči po odredbi Državne komisije za ugotavljanje vojne škode v Beogradu 40-dnevni rok za prijavo vojne škode, povzročene od 6. 4. 1941 do konca vojne. Vsako škodo je bilo potrebno prijaviti na novo, na posebnem obrazcu. Prijavitelj je po vložitvi prijave prejel uradno potrdilo kvartnega odbora, da je izpolnil svojo dolžnost. Znesek škode je ocenila okrajna komisija. Na kvartnih sestankih so okrajni člani komisije razlagali postopek in poučevali ljudi, kako je potrebno obrazce izpolnjevati. Tudi na kvartih so pričeli z delom poverjeniki, ki so poročali o vojni škodi, delili obrazce, sodelovali pri vnašanju podatkov. Ker je imela akcija tako širok obseg, je v drugi polovici avgusta odsek za notranje zadeve v ta namen organiziral poseben prostor na Miklošičevi 1. Zaradi zmanjšanja stroškov za oba okraja Maribor-levi breg in Maribor-desni breg ter seveda Maribor-mesto ustanovili eno okrajno komisijo za ugotavljanje vojne škode. V svrhu pravilne ocenitve vojne škode na zgradbah (popolnoma ali delno porušeno je bilo okoli 4000 hiš) je bilo potrebno pritegniti tudi gradbene inženirje in

²⁵ PAM, fond: MLO Maribor, spisi tajništva 1945, spisi I-1000, spis št. 358.

²⁶ Ravno tam.

²⁷ PAM, fond: Meljski kvart, skatla I.

druge gradbene strokovnjake, da bi našli skupen, strokovni dogovor o ocenitvi.²⁸

Na okraju oziroma okrožju so si zadali rok za oddajo 9. september 1945, dejansko pa se je popis zavlekel do novembra.²⁹ Okrajna komisija je v zmanjšanem obsegu obstajala še do julija 1947, ko je bila po več kot dveletnem delovanju razpuščena.

Do novembra je bila vojna škoda, brez vojne škode industrije, ocenjena na 4.099.251 din (predvojnih), kar je služilo kot realna številka za obnovo mesta. Škoda, ki jo je utrpel mestni narodnoosvobodilni odbor brez industrije, je bila zaokrožena na 31.117.348 din (predvojnih). Pri tem ni bila šteta vojna škoda Mestnega vodovoda, plinarne in drugih mestnih podjetij.³⁰ Poleg že prej ugotovljene škode je komisija rešila še 21.600 prijav. Največ se jih je nanašalo na škodo, ki so jo povzročili Nemci, v manjši meri Italijani in le nekaj Madžari. Ko so na 7. zasedanju Okrajnega ljudskega odbora Maribor-mesto 3. 7. 1946 razpravljali o končni številki, so ugotovili, da znaša prijavljena vojna škoda za mesto Maribor 5.597.635.989 din brez ocenitve na kulturnozgodovinskih predmetih. Če bi dodali še to postavko, bi dobili končno številko v višini 6 milijard din.

Med septembrom in oktobrom je bilo delo okrajne komisije najagilnejše in je v tem času to delo opravljalo 80-100 uslužbencev. Pri tem niso bili šteti poročevalci in popisovalci na terenu in vsi tisti, ki so sodelovali v četrtih. Po ukinitvi komisije je ostal le še referent za vojno škodo, ki je formalno opravljal morebitne nerešene zadeve.

Ena najtežjih nalog, s katero se je bilo prav tako treba ukvarjati takoj po osvoboditvi, je bilo varovanje narodne imovine tistih, ki jih je okupator izselil, preselil ali interniral. Pri predsedstvu SNOS je bila imenovana komisija za upravo narodne imovine že 19. 4. 1945.³¹ Tudi pri MO OF lahko že od 15. 5. 1945 govorimo o delu odseka za upravo narodne imovine. Kljub temu pa je bilo zabeleženih veliko poskusov Mariborčanov, ki so brezobzirno raznašali tujo imovino in tako hoteli zadostiti svojim osebnim interesom, poklicni tatovi in špekulanti pa so si hoteli iz tega kovati dobiček. Zato je bil nujen razglas MO OF, s katerim je opozarjal vse prebivalce na kompetence organov NM, ki so dobili zadolžitev najstrožje kaznovati vse, ki bi se polastili imovine brez odobritve oblasti. Kljub razglasu je prišlo do več aretacij, ki so dobile svoj epilog v sodni dvorani. Odsek za upravo narodne imovine je najprej posloval v prostorih MO OF, nato se je preselil na Orožnovo 11.

Razdeljen je bil na 5 oddelkov:

ODSEK ZA UPRAVO NARODNE IMOVINE				
Oddelek za trgovino	Obratni oddelek	Oddelek za premičnine	Oddelek za nepremičnine	Pravni oddelek
Industrija in specializirane ustanove				

Razpolagal je z dvema skladiščema, kjer je bilo shranjeno pohištvo, perilo itd., in sicer na Zrinjskem trgu 1 in v Cvetlični ulici 22. Zaposloval je 116 delavcev, od tega 60 nameščencev in 56 pomočnikov (45 nameščencev je bilo zaposlenih v pisarnah v Orožnovi ulici, 14 v obeh skladiščih in 1 v delavnici na Strmi ulici). Zaradi delovanja posameznih oddelkov, ki je obogateno z vrsto zanimivih in konstruktivnih podatkov, navajam njihove ugotovitve v kratkih potezah:

Oddelek za trgovino, industrijo in specialne ustanove je postavil pod začasno upravo trgovske obrate Nemcev in nezanesljivih oseb. Imenovali sočasne upravitelje z nalogo, da opravijo inventure. V dveh mesecih je bilo prevzetih 174 trgovin, 40 industrijskih podjetij, kar 35 jih je bilo prej v nemških rokah in 5 v slovenskih; slednja so bila pod upravo, ker se lastniki niso vrnili. Med industrijskimi podjetji je prevladovala tekstilna stroka (11), kovinska industrija (6), preostala so odpadla na druge panoge industrije.

V oddelku za obrt so razpolagali s podatki, da je prišlo pod začasno upravo 79 gostinskih obratov, 22 brivskih obratov, 13 čevljarških delavnic, 8 pekarn, 12 mesarskih obratov, 9 elektrotehničnih obratov, 5 obratov klobučarske obrti, 3 pečarski obrati, 7 obratov pleskarske in slikarske obrti, 9 obratov kovinske obrti, 7 kleparskih obrti in 12 mizarskih delavnic.

Na oddelku za nepremičnine so pod začasno upravo uvrstili 362 nepremičnin, ki so bile v glavnem last nemških državljanov. Ta oddelek je poskrbel, da so vsem, ki jim je nepremičnine zaplenil okupator te vrnili v začasno upravo, vprašanje lastninske pravice pa naj bi se rešilo v trenutku, ko bi postala veljavna uredba o poslovanju narodnih sodišč.

Veliko dela je imel tudi oddelek za premičnine, saj so se dan za dnem vračali v Maribor borci, izseljenci, interniranci, ki so bili vsi po vrsti praznih rok in le redkokdo je našel svoje imetje nedotaknjeno. Pohištvo so dodeljevali prosilec le v začasno uporabo. Izvršenih je bilo 987 popisov.

Pravni oddelek se je ubadal s pritožbami, prijavi in nepravilnostmi, ki so se pojavljale na vseh oddelkih.³²

Do 1. junija 1945 je posloval tudi oddelek, ki je sprejemal prijave tistih, ki so kupili pohištvo

²⁸ Vestnik Mariborskega okrožja 6/45, str. 2.

²⁹ PAM, fond: MLO Maribor, spisi 1000-2435.

³⁰ PAM, fond: MLO Maribor, zapisniki zasedanj mestne narodnoosvobodilne skupščine, zapisnik 5. zasedanja, 16. novembra 1945.

³¹ Uradni list SNOS, 21. 5. 1944.

³² Vestnik Mariborskega okrožja 7/1945, str. 2.

od Festigung (Dienststelle des Beauftragten des Reichskommissars für die Festigung deutschen Volkstums (Urad pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva) ali pa od Nemec katerih pravni posli so bili v smislu čl. 6 odloka Avnoja z dne 21. 9. 1944 nični.

Po izvršenih volitvah je mariborsko upravo narodne imovine presenetila uredba, ki jo je izdala komisija za upravo narodne imovine pri predsedstvu Narodne vlade v Ljubljani, da morajo vse zgradbe, ki so v lasti narodne imovine, preiti v last narodnoosvobodilnih odborov (NOO), ulični odbori pa naj prevzamejo nadzorstvo nad njimi.³³ Ravno v zvezi s tem je KUNI zaprosila za preložitve uredbe, ki naj bi bila izvršena do 1. 1. 1946. Tedaj naj bi okrajni NOO sprejel vse hiše, ki so last omenjene komisije (1100 zgradb, ki jih je upravljalo 17 upraviteljev). Zaradi specifičnega položaja Maribora, torej velikega števila zgradb, niti okrajni odbor niti ulični odbori niso bili sposobni prevzeti uprave nad njimi v tako kratkem času, temveč sukcesivno.³⁴

Vendar je z reorganizacijo upravnega aparata tudi ta komisija prenehala z delovanjem v 2. polovici leta 1946. Ostal je le referent, od marca 1946 pa so ustanovili razdelek za upravo zaplenjenih podjetij z nalogo likvidacije zaplenjenih podjetij tako, da jih delno preda v državni sektor, t.j. NA-MI, delno pa, da uredi podjetja v okviru OLO.³⁵

Vzporedno z razvojem narodne in državne oblasti se je tudi vojska oziroma vojaška oblast prilagajala novonastalim razmeram. Julija 1945 je bila na osnovi odredbe Ministrstva narodne obrambe DFJ in predsedstva Narodne vlade Slovenije izvršena reorganizacija zalednih oblasti. Mobilizacijske odseke, ki so bili prej na komandah mest in območij, so ukinili. Namesto njih so bili postavljeni mobilizacijski oddelki pri okrožnih odborih OF in mobilizacijski delegati pri okrajnih odborih OF. S tem je prešla vojaška oblast v izgradnji svojega aparata do okraja, kjer je odslej izvrševala večji del svojih vojno-teritorialnih poslov. Zaradi kontinuitete poslovanja med vojaškimi organi in organi narodne oblasti so se pri teh institucijah formirali posebni referati oziroma referenti za mobilizacijske posle, ki so bili odgovorni za sodelovanje z vojsko.³⁶

Takšni so bili prvi tedni v svobodi. Zaživeli so okrožni, okrajni in kvartni odbori OF kot začasni oblastni organi. Formirale so se številne komisije, odseki, prebivalstvo Maribora se je vključevalo v takratne politične razprave in isto-

časno gradilo porušeno mesto. Kako ga je gradilo, kolikšna pozornost je bila posvečena šolstvu, zdravstvu, prehrani, kmetijstvu, socialnemu skrbstvu, pa bi lahko pokazal samostojen članek.

III. PRIPRAVE NA VOLITVE IN NADALJNJA IZGRADNJA OBLASTI

Konec junija in v začetku julija 1945 so se vsi kvarti oziroma politični in oblastni organi pripravljali na volitve v NOO. Izvajala jih je narodna vlada in njeno ministrstvo za notranje zadeve tako, da so določili volilna območja, upoštevaše odlok 131 (o razpisu volitev v NOO z dne 19. 2. 1944), 132 (o razpisu volitev v krajevne NOO in okrajne narodnoosvobodilne skupščine z dne 1. 3. 1944) in 133 (o spremembah in dopolnitvah odloka o razpisu volitev v NOO).³⁷

Za pred volitvami se je v Mariboru pokazala potreba o zmanjšanju števila kvartov. S tem bi pridobili večjo strnjeno mesto, pa tudi stroški bi bili bistveno manjši. Vzgled je bil tudi primer Ljubljane, ki je bila po številu prebivalstva 2-krat večja in je imela le 10 četrti. MO OF je tako v sporazumu s kvartnimi odbori sklenil izpeljati akcijo združitve nekaterih kvartov. Julija so se tako združili Meljski, komaj nastali Krčevinski in Frančiškanski kvart v novo Kolodvorsko četrt, Koroški in Stolni kvart pa v novo Koroško četrt. Meja med novima kvartoma je po osvojenem predlogu tekla od Drave po Kopališki ulici (danes Svetozarevska), prek Trga svobode na Ciril-Metodovo ulico (danes Ulice heroja Staneta), po njej do konca parka, nato je ob robu parka prešla na pot pod Kalvarijo. Na levem bregu Drave sta tako ostali 2 četrti (kvarta), na desnem bregu pa so ostali kvarti - Pobreški, Tezenski, Magdalenski in Studenski.³⁸

Bližajoče se prve volitve so bile za prebivalstvo Maribora velik dogodek. Mestni odbor OF in okrajna volilna komisija za mesto Maribor sta sporazumno določila, da bodo volitve v okrajno mestno skupščino in NOO vseh 6 mestnih četrti v nedeljo, 29. julija 1945. Okrajna volilna komisija je imela predsednika, namestnika predsednika, tajnika in 4 člane; volilne komisije Kolodvorske, Koroške, Tezenske, Pobreške, Studenske in Magdalenske četrti pa so imele predsednika, namestnika predsednika in tajnika.

Pečat skorajšnjim volitvam so dajala množična volilna zborovanja, kjer so obravnavali vsa vprašanja o volitvah in kandidatnih listah. Za vsak kvart so bila predvidena 3 volilna zborovanja, ki so jih pripravile množične organizacije. Njihov razpored je bil naslednji:

Prvi volilni sestanek je bil 23. 7. 1945 ob 19. uri v Unionski dvorani za Meljski, Frančiškanski in Krčevinski kvart v kinu Esplanade, za Stolni

³³ PAM, fond: Kolodvorska četrt, skatla 6, srajčka 5.

³⁴ PAM, fond: MLO Maribor, spisi tajništva 1001-2435, spis 2419.

³⁵ PAM, fond: MLO Maribor, zapisniki zasedanj OLO Maribor-mesto (7. zasedanje 3. 7. 1946).

³⁶ PAM, fond: MLO Maribor, spisi tajništva 1001-2435, spis št. 704.

³⁷ Uradni list SNOS, in NVS 15/1945.

³⁸ Vestnik Mariborskega okrožja, 26/1945, str. 2.

kvart v Grajskem kinu, za Koroški kvart v Sokolskem domu, na Studencih pa za Magdalenski kvart.

Drugi volilni sestanek je bil 24. 7. 1945 v Unionski dvorani za Koroški in Stolni kvart, v dvorani tovarne Erlich na Žolgerjevi ulici za Magdalenski kvart. Istega dne je bil prvi volilni sestanek za Tezenski kvart na Maistrovi ulici 1 in za Pobreški kvart v Sokolskem domu na Pobrežju.

Sreda, 25. 7. je bila namenjena drugemu volilnemu sestanku Meljskega, Frančiškanskega in Krčevinskega kvarta ter Studenskemu in Pohreškemu kvartu.

26. 7. je bil tretji volilni sestanek za Koroški in Stolni kvart zopet v Unionski dvorani, za Magdalenski kvart v tovarni Erlich ter za Pobreški kvart. Isti dan je bil še drugi volilni sestanek na Tezenskem ohmožju.

V petek, 27. 7. je bil še zadnji, tretji volilni sestanek za Meljski, Frančiškanski, Stolni, Krčevinski, Studenski in Tezenski kvart.³⁹

Mestni odbor OF, odsek Antifašistične fronte žena (dalje AFŽ) je priredil veliko predvolilno zborovanje v Unionski dvorani 24. 7. 1945. Tudi v posameznih kvartih so članice AFŽ aktivno sodelovale v predvolilni kampanji, npr. 19. 7. je bil v Frančiškanskem kvartu sestanek AFŽ, ki je bil dobro obiskan. Vodila ga je članica MO AFŽ in po uvodnem delu se je razvil živahen razgovor o pomenu volitev v NOO. Istega dne je bil tudi predviden sestanek AFŽ Stolnega kvarta v mali dvorani Uniona. Diskusija se je osredotočila na vprašanje o vlogi žena v socialističnem gospodarstvu in ženah, ki so hile kandidatke na hližajočih se volitvah. Skupna ugotovitev je bila, da ima žena prvič pravico soodločati o vseh političnih, gospodarskih, kulturnih in socialnih vprašanjih danega trenutka. Sploh so predvolilni sestanki na vseh četrtih opozarjali na vlogo žena v političnem življenju.

V vseh četrtih se je aktivno vključevala tudi organizacija Ljudske mladine (dalje LM); organizirala je mladinske konference, pretresala svoje kandidate in odigrala pomembno vlogo pri pripravi volišč na dan volitev.

Zelo pogosta, če ne splošna oblika predvolilnih aktivnosti, je bila iz vojne prevzeta oblika mitingov. Zanimiva je primerjava med dvema mitingoma, ki sta hila odraz poizkusa kulturne vzgoje na eni strani in spontanega ravnanja ljudskih množic na drugi strani. Tako je npr. kulturno-propagandni odsek MO OF 21. junija 1945 priredil miting v Unionski dvorani z zanimivim sporedom, razdeljenim v dva dela. Osrednja točka je predstavljala predvolilni govor, ki ga je spremljal kulturni program (slovenske narodne pesmi, recitacije Kajuhovih pesmi, partizanske pesmi, enodejanka Tri zaostale ure).

Tudi drugod so predvolilne shode spremljale kulturne prireditve, primerne za takratni čas, a

povsod ni bilo tako. To je veljalo zlasti za nekatere predvolilne manifestacije v okviru kvartov, ki so bile sicer lokalnega značaja, a so ponujala vtis o splošnem ravnanju ljudskih množic. Na takšne nepravilnosti je pogosto opozarjala propagandna komisija pri MO OF, ki je bila primorana izdati celo posebno navodilo o tem, v kakšni kulturni obliki je zaželeno aktivno sodelovanje bodočih volivcev. "Kljub temu, da so imeli ljudje vso pravico govoriti, je bilo treba obdržati izražanje ljudske volje, navdušenje ali ogorčenje v mejah spodobnosti", je menila propagandna komisija. Na zborovanju nikakor niso bili na mestu vzkliki kot: "Kralj je svinja!", saj ne karakterizirajo kralja niti ne osvetlujejo položaja, ampak spominjajo na navadno psovko. Vzkliki morajo biti izraz ljudske volje, biti morajo kratki, jedrnat in vsebinski. Kadar vzkliki prekinjajo govornika, morajo biti v skladu z vsebino, ki jo govornik podaja; npr. kadar je govor o Sovjetski zvezi, nikakor ni umesten vzklik: Čigav je Trst? Z vzkliki Hočemo Tita, nočemo kralja! ali Hočemo republiko, nočem kraljevine! postavljamo Tita in kralja Petra na isti nivo. Sploh pa so takšni vzkliki zastareli. Sledila so priporočila propagandne komisije o vzklikih, ki naj se uporabljajo: "Naj živi bratstvo jugoslovanskih narodov! Naj živi tovariš Tito! Živele svobodne volitve! Živele tajne volitve! Živela demokratična republika! Živela federativna Jugoslavija! Živela jugoslovanska armada! Živela enotnost slovenskega naroda! Naj živi volilna pravica žena in mladine!"⁴⁰

Takšna je bila torej kulturna stran priprav na prve volitve, vendar pa je potrebno tudi povedati, da so hile najprej predvidene volitve v krajevne in okrajne NOO, nato pa v okrožne NOO. Volitve v NOO kot organe, ki predstavljajo novo, demokratično ljudsko oblast, so bile neposredne. V te odbore so volili volilec predsednika, tajnika in 5-9 članov (z ozirom na velikost), v mestih pa 9-15 članov. Obenem z volitvami v NOO so potekale volitve v okrajno skupščino, in sicer tako, da izvolijo volilec krajevnih oziroma kvartnih odborov neposredno tudi člane okrajne skupščine. V okrajno narodnoosvobodilno skupščino je volil vsak kraj, ki je imel do 500 prebivalcev, po enega odposlanca, kraji s 500-1000 prebivalci dva odposlanca, kraji s 1500-3000 prebivalci tri odposlanca, in kraji s prek 3000 prebivalci na vsakih nadaljnjih 1000 prebivalcev enega odposlanca več.

Okrajne skupščine so v nadaljevanju izbrale iz svoje srede izvršni odbor, ki je tvoril obenem s skupščino okrajni NOO. Maribor in Celje sta imela stopnjo okrajev, katerih NOO so bili podrejeni neposredno okrožju.⁴¹

Posebno poglavje v pripravah na volitve so predstavljali volilni imeniki. Le-ti so morali biti

³⁹ Ravno jam.

⁴⁰ PAM, fond: Magdalenska četrt, škalla 1, srajčka 5/5/4.

⁴¹ Uradni list SNOS in NVS, 15/1945.

na vpogled 7 dni pred volitvami, ker so pooblaščenec volilne komisije sprejemale reklamacije k volilnemu imeniku ter ugotavljale in reševale nepravilnosti. Za vsako reklamacijo je moral biti sestavljen zapisnik. Iz volilnega imenika pa so morali biti črtani vsi, ki so jih sodišča narodne časti ali vojaška sodišča obsodil na izgubo državljan-skih pravic in s tem na izgubo volilne pravice.

Iz kandidatnih list, ki so na razpolago, je moč razbrati, da so se na zborih volilcev oblikovali številni predlogi z željo, da se izvolijo zares najboljši kandidati. Volilni vestnik št. 2, ki je izšel dan pred volitvami, 28. julija 1945, je priobčil posamezne kandidate, ki so prišli v najožji izbor, da zastopajo interese, želje in potrebe kvartov kot najnižjih upravnih, teritorialnih in oblastnih enot. Zanimivi so številni predlogi četrti za posamezne funkcije in mestno skupščino:

IV. TEZENSKA ČETRRT

VOLIŠČE

Nekdanja gostitna Fetič,
Cankarjeva ulica 2

V. STUDENŠKA ČETRRT

VOLIŠČE

Sokolski dom v Studencih

VI. MAGDALENSKA ČETRRT

I. VOLIŠČE	II. VOLIŠČE	III. VOLIŠČE
Kavarna Orient, Kratja Petra trg (danes Trg revolucije)	Tržaški dvor, Tržaška cesta 44	Otroški vrtec, Frankopanova 36 (danes Gorkega ulica)

Četrtr	Št. kandidatov za predsednika NOO	Št. kandidatov za tajnika NOO	Št. kandidatov za odbornike NOO	Št. kandidatov za mestno skupščino
Koroška	2 (1 izvoljen)	3 (1 izvoljen)	10 (7 izvoljenih)	15 (7 izvoljenih)
Kolodvorska	2 (1 izvoljen)	3 (1 izvoljen)	8 (7 izvoljenih)	12 (7 izvoljenih)
Pobreška	3 (1 izvoljen)	3 (1 izvoljen)	11 (5 izvoljenih)	11 (6 izvoljenih)
Tezenska	3 (1 izvoljen)	3 (1 izvoljen)	10 (5 izvoljenih)	6 (5 izvoljenih)
Magdalenska	2 (1 izvoljen)	3 (1 izvoljen)	17 (9 izvoljenih)	9 (6 izvoljenih)
Studenška	2 (1 izvoljen)	2 (1 izvoljen)	14 (7 izvoljenih)	9 (6 izvoljenih)

Za izvedbo volitev je bilo predvidenih 13 volišč, ki so do neke mere upoštevala tudi prebivalce pravkar ukinjenih kvartov. Zaradi lažje preglednosti jih prikazujem v obliki sheme:

I. KOROŠKA ČETRRT

I. VOLIŠČE

Koroška c. 40 (za prebivalce nekdanje Koroške četrti)

II. VOLIŠČE	III. VOLIŠČE	IV. VOLIŠČE
Koroška c. 39 (za prebivalce nekdanje Koroške četrti)	Krekova 8, pritličje (za prebivalce nekdanje Stolne četrti)	Krekova 8/1 (za prebivalce nekdanje Stolne četrti)

II. KOLODVORSKA ČETRRT

I. VOLIŠČE	II. VOLIŠČE	III. VOLIŠČE
Cankarjeva šola, Cankarjeva 5 (za prebivalce nekdanje Frančiškanske četrti)	Erjavčeva ulica 1, Melje (za prebivalce nekdanje Metjske četrti)	Gostilna Kliček, Ribiška seto 3 (za prebivalce nekdanje Krčevinske četrti)

III. POBREŠKA ČETRRT

VOLIŠČE

Prosvetni (Slomškov) dom,
Aleksandrova ulica 44
(danes Partizanska cesta)

Ob prvih svobodnih volitvah, ki so bile omogočene s številnimi žrtvami, je MO OF priporočil tudi slovesen zunanji izgled (izobešanje zastav, primerna okrasitev volišč s cvetjem in zelenjem, propagandne parole o bratstvu, enotnosti, svo-hodi, obnovi).

Prve volitve v najnižje organe ljudske oblasti v okraju Maribor-mesto so se tako pričele v zgodnjih jutranjih urah 28. julija 1945. Velik del volilcev je že zjutraj opravil svojo dolžnost, zato so pred posameznimi volišči nastajali zastoji. Brez dvoma je bil prvi trenutek odraz ugodnega vzdušja med prebivalci, čeprav kasnejši podatki kažejo nekoliko drugačno sliko. Volilne komisije so nedvomno želele, da bi bila udeležba čimboljša zlasti po rezultatih, ki so bili znani do 10. ure. Podatki so pokazali, da se zlasti v nekaterih četrteh posamezniki iz subjektivnih ali objektivnih razlogov volitev niso udeležili. Do 10. ure so bili najugodnejši rezultati v Kolodvorski četrti. Zato morda ne bo odveč opis volišča v otroškem vrteu Melje. "Na ulici je bila postavljena vrsta visokih mlajev, ki so bili okrašeni z zastavami in cvetjem. Iz vseh strani so vabili volilni letaki, opremljeni z gesli oziroma volilnimi parolami. Tudi volišče samo je bilo odeto v cvetje, zelenje, zastave. Volilna soba je bila razdeljena na 20 celic, v vsaki celici je bila miza in stol; s tem je bila tajnost volitev popolnoma zagotovljena. Po ulicah kvarta pa je mladina s harmonikami in trobentami vabila zapoznele volilce, da opravijo državljansko dolžnost. Tu in tam je bilo treba obračunati tudi z reakcionarji in

špekulanti, ki pa so se iz varnostnih razlogov in trenutnega občutka nemoči raje potuhnili."

Iz zadnje številke volilnega vestnika sem povzela podatke o končnem rezultatu. Izračun odstotkov kaže zanimivo primerjavo udeležbe do 10. oziroma 23. ure.

Četrť	Volilni upravičenci	Do 10. ure	Do 23. ure	Do 10. ure %	Do 23. ure %
Pobreška	3476	718	3246	20,6	93,38
Studenška	4065	947	3776	23,3	92,89
Tezenska	1911	612	1742	32,0	91,15
Magdalenska	6315	1622	5711	25,7	90,41
Koroška	8306	3342	7444	40,2	89,62
Kolodvorska	5298	2226	4548	42,0	85,84
Skupaj	29371	9467	26476	30,6	90,11

Moški in ženske so bili kot funkcionarji zastopani tako:

FUNKCIJA	MOŠKI	%	ŽENSKÉ	%
predsednik	6	8	-	-
tajnik	3	4	3	19
odborniki	31	41	9	56
mestna skupščina	36	47	4	25
SKUPAJ	76	100	16	100

Številke kažejo na dejstvo, da si je tudi žena že od prvih volitev naprej utirala pot v politično življenje.

Nekaj dni kasneje, 1. avgusta 1945, so bile volitve v organe oblasti tudi v mariborski garniziji, ki jo je sestavljala inženirska brigada IV. armade. S tem volilnim dejanjem je bila simbolično prelomljena praksa iz predvojnje Jugoslavije, ko pripadniki vojske niso imeli pravice udeležbe na volitvah.

Da bi lahko tudi vojska sodelovala pri ljudski oblasti, je vsaka brigada, ki tvori mariborski garnizon, izbrala po enega svojega delegata ter ga delegirala v mestno skupščino. S tem je bila vzpostavljena vez med zaledjem in vojsko. V Mariboru je imelo sodelovanje še poseben značaj. Brigade IV. armade, ki so se tukaj zadrževale, so bile po narodnosti hrvatske in srbske in se je tako na svojstven način manifestiralo bratstvo in enotnost naših narodov.

V ostalih avgustovskih dneh so tudi prebivalci drugih okrajev mariborskega okrožja na svojih množičnih sestankih izbirali kandidate, pretresali njihovo politično naravnost in pripravljenost, da pravično zastopajo njihove interese. V okrajih Maribor-levi breg, Maribor-desni breg, Slovenska Bistrica, Radgona, Sv. Lenart, Prevalje, Murska Sobota, Ptuj, Marenberg (danes Radlje ob Dravi) in drugod so ljudje z bolj ali manj množično udeležbo dokazali, da se zavedajo zgodovinskih trenutkov prvih volitev.

Za primerjavo in lažjo predstavo omenjam še rezultate volitev v nekaterih drugih okrajih. Novo mesto (97,8%), Ribnica na Dolenjskem (99%), Sv. Lenart (97%), Slovenska Bistrica (92%), Radgona (96%).⁴²

Volitve so uspele. Mnogokje so bile odlično pripravljene, sodelovale so vse množične organizacije, veliko truda so vložile žene, mladina in drugi. Toda sina ira et studio, kot je pod istim naslovom opozoril na določene pomanjkljivosti neznani pisec. Realna analiza prvih volitev je pokazala tudi nekaj napak - politične in tehnične narave. Mnoga volišča so bila zlasti v zgodnjih jutranjih urah preveč polna in so kot takšna onemogočala normalni potek. Tu in tam je bila kršena tajnost volitev, saj si nekateri niso znali pomagati z volilnimi listki in so to opravili namesto njih drugi. Združitev nekaterih četrti je bila prepozno objavljena, zato ni bila utrjena med prebivalci. Tako so posamezni volilci, premalo osveščeni in seznanjeni z dogajanjem begali z volišča na volišče, dokler niso našli ustreznega kraja. Volilne komisije so bile ponekod preveč statične. Oglasne deske, kioski, stene v mestu so bile prenatrpane s plakati, v predmestjih pa je bilo tega premalo. Zato bi kazalo v pripravah na naslednje volitve posvetiti več pozornosti tudi tem pomanjkljivostim.

Življenje v kvartih se je nadaljevalo. Novoizvoljeni odborniki so prevzemali funkcije in so za svoje delo odgovarjali zboru volivcev. Četrtni NOO so bili dejansko le izvrševalci sklepov zbora volivcev, nekakšnega četrtnega parlamenta. Velika in pomembna obveza je bila vsaj sklic volilnih upravičencev enkrat na mesec, ki pa so ga lahko sklicali prej, če je to zabevala 1/5 volivcev. O predlogih zbora je moral četrtni odbor sklepati na naslednji odborovi seji, o kakšnem vprašanju pa so lahko sklepali tudi na zboru volivcev. Zbor je imel tudi pravico odklicati enega ali drugega odbornika, ki ni opravljal svojih dolžnosti v skladu z njegovo funkcijo. Enako je veljalo za četrtno odposlanca v mestno skupščino. Sklep o odklicu je četrtni NOO nemudoma, z vsemi podatki sporočil mestnemu NOO.⁴³

⁴² Vestnik Mariborskega okrožja, 30/1945, str. 1.

⁴³ Uradni list SNOS in NVS, 15/1945.

Mnogi zbori volivcev so bili konstruktivni, dobro pripravljene in se je na njih razpravljalo o perečih problemih preskrbe, prehrane, stanovanj, pa tudi o političnih dogajanjih doma in v svetu. Viri govorijo o tem, da je volivce zanimal gospodarski razvoj, kako se rešujejo socialna vprašanja, kritično so se opredeljevali do nepravilnosti, ki so jih zaznavali v ožjem in širšem okolju. Precej samoiniciativnosti je na vseh področjih pokazal Studenski kvart. Izvoljeni so bili sposobni odborniki, četrt pa se je organizirala v 8 terenov. Nesrečno roko pri izbiranju predsednika je imel Magdalenski kvart, kjer so celo razmišljali o odpoklicu. Uspešnejše so bile volitve uličnih odborov, organiziranih je bilo 5 terenov. Na Tezmem je bil med člani NOO le 1 član pripadnik OF, zato se ne smemo čuditi, če so imeli težave pri formiranju terenov in uličnih odborov. Stanje se je še poslabšalo zaradi številnih kadrovskih sprememb. Težave je imel tudi Kolodvorski kvart, kjer je bilo v odboru nena doma 30-40 ljudi. Hitro je bilo vzpostavljenih vseh 6 terenov in uličnih odborov, ki so povsod postavljali svoje hišne zaupnike. Organizacija oblastnih organov je bila razmeroma dobro pripravljena tudi v Pobreški četrti.⁴⁴

Druga velika sprememba, ki je nastala kot rezultat prvih volitev, je bila nova vloga odborov OF. Ti so bili kot politično vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja do volitev v NOO začasno tudi nosilci oblasti in izvrševalci javne uprave. To funkcijo je po opravljenih volitvah prevzel NOO, četrti odbor OF pa je v celoti prevzel vodstvo političnega organa. Njuna vloga se ni izključevala, kot so nekateri mislili, temveč sta z vsestranskim dopolnjevanjem tvorila izgrajeno celoto, ki je bila nujno potrebna za nadaljnje delo. Temeljne naloge in načela je v izpopoljeni obliki in poglobljeno opredelil že 1. kongres OF v Ljubljani 15. in 16. julija 1945.

V večini četrtih je bila predaja poslov opravljena na slovesen način. Navadno ji je prisostvoval član izvršnega odbora (dalje IO) mestne narodnoosvobodilne skupščine (dalje MNS), ki je v kratkem nagovoru zastavil naloge novega odbora. Uradno se je zahvalil za dosedanje delo odboru OF, ki je skupaj z drugimi tovrstnimi institucijami inoral prebresti vrsto težav ob pravi poti novoizvoljenim organom oblasti.

Sedaj, ko se je OF vsebinsko preusmerila iz oblastne v množično organizacijo, je bila njena prioriteta naloga prodreti med najširše plasti prebivalstva. Člani OF so v skladu z načeli 1. kongresa OF in njenih temeljnih točk lahko postali vsi, ki so bili pripravljene sprejeti njen program in niso bili kaznovani z izgubo državljanjskih pravic.⁴⁵ OF je še vedno ostala pred-

stavnica slovenskega naroda, saj so NOO zrastle prav iz ljudskih množic, t.j. iz OF.

Tudi uradi MO naj bi imeli svoje odbore OF, uprava narodne imovine, finančni odsek, trgovski odsek, socialno skrbstvo in stanovanjski urad skupaj, MO in notranji odsek skupaj, gradbeni in zdravstveni odsek skupaj ter mestna podjetja in premoženjska uprava zopet skupaj.⁴⁶

Že 14. avgusta 1945 je bila 1. seja mestne narodnoosvobodilne skupščine. Otvoritvenemu zasedanju so prisostvovali člani okrožnega odbora OF, MO OF, kvartni predstavniki predstavnikov oblasti in člani mestne skupščine. Sekretar mesta je prečital dekret okrožnega odbora OF o sklicanju mestne skupščine: "Na osnovi odloka 10. člana 11 predsedstva SNOS o krajih, okrajih in okrožjih ter njihovih NOO, priobčen v Uradnem listu SNOS in NSV 21. 5. 1944, sklicuje okrožni odbor OF Maribor na 1. sejo MNS 14. 8. 1945."⁴⁷ Po uvodnem govoru je okrožni sekretar predlagal razrešnico za MO OF. S tem dejanjem je MO OF predal oblast novoizvoljenemu NOO. Oblast je predal tisti organ, ki je v času okupacije vodil borbo in gradil prve temelje oblasti.

Tako je mestni NOO s predsedništvom upravljal okrajno mesto Maribor prek 14 odsekov:

1. Odsek za trgovino in preskrbo z obrtnim odsekom kot pododsekom
2. Odsek za socialno skrbstvo
3. Finančni odsek
4. Odsek za notranje zadeve
5. Odsek za gradnje
6. Odsek za prosveto
7. Mestna podjetja
8. Komisija za upravo narodne imovine
9. Stanovanjski odsek
10. Odsek za kmetijstvo
11. Odsek za zdravstvo
12. Odsek za izgradnjo narodne oblasti
13. Personalni odsek

Med njimi je odigral specifično vlogo odsek za notranje zadeve, ki je bil silno razvejan in organiziran po naslednjem principu:

1. Obči oddelek
2. Oddelek za administrativne posle
3. Oddelek za narodno milico (po reorganizaciji)

Kriminalističen oddelek | Oddelek za potne dovolilnice

Oddelek za javni red s pododdelki

Za promet	Za arcelacije	Za straženje železniških objektov
-----------	---------------	-----------------------------------

4. Oddelek za gasilstvo
5. Oddelek za zvezo in kontrolo prebivalstva
6. Pravni oddelek

⁴⁴ PAM, fond: Kolodvorska četrt, skaila 6, strajčka 5.

⁴⁵ Metod Mikuz: Temeljne točke OF slovenskega naroda. Pri-spevki za zgodovino delavskega gibanja, VI., Ljubljana, 1966, str. 279.

⁴⁶ PAM, fond: MLO Maribor, tajništvo 1945, spisi 100-2435.

⁴⁷ PAM, fond: MLO Maribor, zapisniki sej MNS, zapisnik 1. zasedanja 14. 8. 1945 (knjiga).

7. Prometni oddelek
8. Oddelek za prijavo in ugotovitev vojne škode
9. Matični urad
10. Domovinski urad
11. Prijavni urad
12. Prijavni urad za kolesa
13. Repatriacijski urad izseljenih in vojnih ujetnikov
14. Urad za izgubljene predmete
15. Posredovalni urad

Število mestnega prebivalstva je naraslo od 37.200 na 45.000, kar je pomenilo po četrteh: Kolodvorska (9.064 prebivalcev), Koroška (10.588 prebivalcev) Magdalenska (9.563 prebivalcev), Studenška (6.539 prebivalcev), Pobreška (5.796 prebivalcev), Tezenska (3.248 prebivalcev), ali skupaj 44.798 prebivalcev.⁴⁸

September 1945 je bil v znamenju Zakona o upravni razdelitvi federalne Slovenije, ki sem ga že omenila, in prvih priprav za volitve v ustavodajno skupščino.

Predsedništvo začasne narodne skupščine je na svoji seji 31. avgusta 1945 na predlog predsednika ministrskega sveta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita predložilo ukaz o razpisu volitev v ustavodajno skupščino (zvezno skupščino, kamor se je volilo 348 narodnih poslancev; na vsakih 40.000 prebivalcev po 1 poslanec, in skupščino narodov, kamor se je volilo za vsako federalno enoto 25 poslancev), ki bodo potekale v nedeljo, 11. novembra 1945. Ukaz o razpisu volitev v ustavodajno skupščino je stopil v veljavo 6. septembra 1945; od tega dne se je računal 10-dnevni rok za pripravo volilne liste, kakor tudi 14-dnevni rok za popravek volilnih imenikov.

Zvezna volilna komisija je imenovala federalno volilno komisijo Slovenije, ki je štela 14 članov, ta pa je imenovala okrožne volilne komisije (po 10 članov).⁴⁹ Temu postopku je sledilo imenovanje okrajnih oziroma kvartnih volilnih komisij.

Po 4. odstavku 3. člena Zakona o volitvah narodnih poslancev je 3. septembra 1945 zvezna volilna komisija določila 29 poslancev, ki naj bi jih volila federalna Slovenija z 1.144.298 prebivalci v zvezno skupščino. Upošteva je zadnji popis prebivalstva iz leta 1931 je bilo določeno, da Mariborsko okrožje s 370.712 prebivalci voli 9 poslancev.

Ozemlje vsakega izmed petih volilnih okrožij se je skladalo z ozemljem upravnega okrožja, kakor je bilo to ozemlje že določeno po Zakonu o upravni razdelitvi federalne Slovenije. Tako so bili v mariborskem volilnem okrožju naslednji volilni okraj: Dravograd, Lendava, Ljutomer, Maribor-desni breg, Maribor-levi breg, Maribor-mesto, Murska Sobota, Ptuj in Radgona. Zani-

miva primerjava med federalno, okrožno in okrajno volilno komisijo kaže po svoji socialni strukturi, da so bili zastopani prav vsi sloji prebivalstva:

Socialni sestav federalne volilne komisije

Predsednik - predsednik Vrhovnega sodišča Slovenije
 namestnik - sodnik Vrhovnega sodišča Slovenije
 tajnik - pomočnik Javnega tožilstva Slovenije
 namestnik - tesarski mojster
 člani - profesorica, pisatelj, odvetnik, delavec, zdravnik, univerzitetni profesor
 namestniki - sodnik Vrhovnega sodišča Slovenije, akademski slikar, kmet, duhovnik, gospodinja

Socialni sestav okrožne volilne komisije (mariborsko okrožje)

predsednik - sodnik
 namestnik - šivilja
 tajnik - kmečki delavec
 namestnik - gradbeni inženir
 člani - absolvent trgovske šole, študentka, ~~delavec~~
 namestniki - trgovec, kolar, novinar

Socialni sestav okrajne volilne komisije (okraj Maribor-mesto)

predsednik - sodnik, gospodinja, učiteljica, delavec, trgovski pomočnik

Že ob julijskih volitvah so četrtni odbori s pomočjo okrajnega in okrožnega aktiva ter volilnih komisij opravili pregled volilnih imenikov. A naloga ni bila opravljena najbolj uspešno, zato je bilo potrebno s pomočjo odborov OF ponoviti akcijo, tokrat v bolj organizirani obliki, manj splošno in manj popustljivo, ves čas pa v duhu Zakona o volilnih imenikih. Z ozirom na politično pripadnost in delovanje med okupacijo so bili že v prvi fazi izločeni pripadniki Heimabunda in Wehrmannschafte, nosilci rdečih legitimacij, udeleženci nemške vojske po 15. 1. 1945 ter nekaj družin članov Kulturbunda. Zelo malo ali skoraj nič pa ni bilo takšnih, ki bi bili izbrisani zato, ker so sodelovali z okupatorjem na gospodarskem področju. Zato je bilo nujno potrebno na novo in temeljiteje pregledati imenike in razvrstiti prebivalce po natančno določenih kriterijih.

Po drugi strani pa se je pokazalo, da so pozabili v volilne imenike vpisati hlapce, deklice, vojake, ki služijo v JA, in še druge. Takšne napake je bilo treba popraviti. Pri črtanih volilcih so bili kriteriji pogosto presplošni in tako so imeli reklamacijski senati polne roke dela.

Volilne spise so smeli preračunati tudi na

⁴⁸ PAM, fond: MLO Maribor, zapisniki zasedanj MNS (3. zasedanje 21. 9. 1945), knjiga 1.

⁴⁹ Uradni list SNOS in NVS 33/1945.

množičnih sestankih ob pravičnem sodelovanju AFŽ, LMS, OF, sindikatov. Zbori volivcev so često postali ljudska sodišča, na katerih so vsakega ocenili po tem, kako je bil usmerjen med okupacijo in kakšen je njegov odnos do sedanje politične ter družbene stvarnosti. S tako široko zasnovano akcijo se je začela zadnja velika bitka proti reakciji, neučurjem, ki so si prizadevali priti v volilne imenike in prek njih razvrednotiti volitve.⁵⁰ Komisije so morale pohiteti z delom, saj po 24. septembru ni bilo mogoče v volilnem imeniku spremeniti ničesar več. Predvolilne manifestacije po četrtih so pripravljale tudi množične organizacije. "Ena osrednjih se je za celotno mesto pričela 15. septembra 1945 na Glavnem trgu, kjer se je zbrala množica ljudi, ki je zapolnila ves prostor proti Rotovžu, Koroški cesti, Gosposki ulici, mostu čez Dravo. Povsod so se vile zastave in transparenti. Povorko so spremljale kar 3 godbe, ki so igrale izmenoma. V slovesnem vzdušju je spregovoril podpredsednik NVS dr. Marijan Brecej, ki je v govoru povdardil pomen vseh treh zakonov (o volilnih imenikih, o volitvah in narodni skupščini) in ki so, oziroma bodo odigrali pomembno vlogo pri ustvarjanju sodobne slovenske in jugoslovanske državnosti."⁵¹

Za 20. september so bila predvidena množična volilna zborovanja za Pobreški kvart v Sokolskem domu, za Koroški kvart na vrtu Gambričev dvorane, za Tezenski kvart v dvorani Splošne stavbene družbe, za Kolodvorski kvart v parku pri Paviljonu, za Magdalenski kvart v dvorani tovarne Erlih in za Studenški kvart v Sokolskem domu. Govornike na teh zborovanjih je organiziral MO OF, nalogo otvoritve pa so prevzeli kvartni sekretarji OF. Ostale množične organizacije se povsod niso dovolj aktivirale. Na zborih so popularizirali kandidatno listo OF v celoti in kandidate, katerih imena so bila objavljena v dnevnem časopisu. Z zborovanj so pošiljali resolucije IO OF, v katerih so izražali pripadnost OF, soglasje s kandidati za zvezno skupščino z Josipom Vidmarjem na čelu ter zapisali zahtevo za priključitev Primorja, Istre in Trsta k Jugoslaviji.⁵²

Dne 25. oktobra je bil manjši zbor volilcev v Pohreški četrti, ki je pokazal veliko zanimanje za volitve, pa tudi krajevne probleme, npr. preskrba, kmetijstvo, šolstvo. Povsod pa je bilo delo aktivistov obširno in težavno. Komaj so se zaključile volitve v NOO, že so morali novozvoljeni funkcionarji prevzeti težke in odgovorne naloge. Prav ti lokalni zbori so postali ogledalo njihovega dela na eni strani in povezanosti OF in NOO ter drugih množičnih organizacij na drugi strani.

Razpravljali so tudi gasilec, delavec v podjetjih, nameščenci, kjer so odločilno vlogo odigrali sindikati. Uspešna je bila razprava v Splošni stavbeni družbi, sindikalna podružnica davčnih in carinskih nameščencev pa je imela svoj sestanek kar v kvartni Orient. Dne 30. oktobra se je v Magdalenski četrti razvila živahna diskusija, ki se je dotaknila tudi vseh gospodarskih problemov, skrinjice brez liste, aktualnega pastirskega pisma in drugih vsakdanjih težav. V Mariborski livarni se je pokazala premajhna politična osveščenost delavcev, saj mnogim še vedno niso bili jasni nameni, vsebina in programske zasnove OF. Polnoštevilna je bila udeležba, ki jo je pripravil zavod za socialno zavarovanje.

AFŽ Tezenske četrti je priredila sestanek v tezenski šoli in je na njem sodelovalo okoli 100 žena. Dne 31. oktobra so zborovali v Kolodvorski četrti, kjer so potekali pogovori o pripadnikih KB in drugih reakcionarjih, ki morajo biti izbrisani iz volilnih imenikov in prejeti zaslužen kazni; govorili so tudi o vlogi uličnih odborov. Okoli 400 ljudi se je udeležilo zborovanja v tovarni Doctor in drug. Na njem so delavci med drugim predlagali ustanovitev komisije za pobijanje špekulacije v tovarni. V mariborski tiskarni je imela sindikalna podružnica grafični sestanek, na katerem je predavatelj govoril o državi, ljudski demokraciji.

Veliko vesplošno predvolilno zborovanje je bilo še 4. novembra ob 10. uri, ko je na Glavnem trgu množici spregovoril kandidat za Maribor notranji minister Zoran Polič. V začetku oktobra 1945 so pri okrožni volilni komisiji vložili okrožno kandidatno listo za Mariborsko okrožje za volitve poslancev v zvezno skupščino. Lista je bila povezana z zvezno listo LF Jugoslavije z nosilcem Josipom Brozom Titom. Kandidati okraja Maribor-mesto so bili: Zoran Polič (pravnik), Jože Gričar (delavec); nadomestna kandidata, povezana s to listo, pa sta bila Stanko Lapajne in Drago Rakuša.⁵³

Ob zaključku predvolilnih zborovanj naj omenim še podatek, da je bilo samo v času od 29. oktobra do 5. novembra v Mariboru 43 predvolilnih sestankov, ki se jih je udeležilo prek 8.000 ljudi. K temu ni bilo prišteto zadnje zborovanje v sohoto, na predvečer volitev, ko se je prehivalstvo zhralo ob 17. uri pred sedeži kvartov, delavci pred tovarnami, otroci pred šolami in so se nato kot strnjene skupine vključevali v povorko, ki je zaključila svoj pohod na Glavnem trgu. Tam je zbrani množici še zadnjič pred velikim dnem spregovoril nekaj besed Zoran Polič. Sledil je pohod z baklami po mestu ter spontano pritegnil še tiste omabljivce, ki so doslej ostali doma.

V času priprav na volitve, ko se je vršila najširša agitacijska dejavnost, je bilo na vseh

⁵⁰ I'AM, fond: MLO Maribor, zapisniki zasedanj MNS (zapisnik 2. zasedanja 19. 8. 1945).

⁵¹ I'AM, fond: Magdalenski kvart, skatla 1, srajčka 5/54.

⁵² I'AM, fond: Kolodvorska četrt, skatla 1, srajčka 3/4, spis 262.

⁵³ Vestnik Mariborskega okrožja, 58/1945, str. 1.

sestankih posebej poudarjeno, da bremeniti največji materialni delež prav OF. Ker pa ta kot množična organizacija ni razpolagala s finančnimi sredstvi v ta namen, se je vodstvo LFJ obrnilo na najširše plasti prebivalstva s prošnjo, da po svojih zmožnostih prispeva za novoustanovljeni volilni fond, iz katerega se bodo lahko krili stroški za pripravo in izvedbo volitev. V vsej državi so se pričela tekmovanja, kjer so navdušeni pripradniki OF tekmovali v zbiranju sredstev za OF. Tekmovalno vzdušje je zajelo celo vojsko, kljub temu, da so bili oficirji še vedno brez rednih osebnih dohodkov. Vojno območje Maribora je celo napovedalo boj za denarna sredstva okrožnemu odboru OF. Ob koncu zaključene akcije je Vestnik Mariborskega okrožja objavil celo podatke o nakazanih prispevkih za volilni fond. Pregled objavljenega seznama je tako pester in zanimiv tudi zaradi udeležencev, zato ga navajam:

Vlagatelj prispevka za V. F.	Din
1. Koroška četrt	15.282
2. Kolodvorska četrt	9.771
3. Magdalenska četrt	14.272
4. Tezenska četrt	5.010
5. Pobreška četrt	4.474,50
6. Studenška četrt	8.256
7. Gradbeni odsek	1.502
8. Kolodvor Tezno	2.059
9. Tovarna leta	3.502
10. Odsek za socialno skrbstvo, trgovino in preskrbo ter stanovanjski oddelek	2.726
11. Mariborska tovarna svile	313
12. Finančni odsek	365
13. Tovarna Novak	1.000
14. Uprava narodne imovine	3.702
15. PTT	2.033
16. Personalni odsek	3.121
17. Brivci	7.250
18. AFŽ	1.361
19. LMS	13.050
20. Komisija za ugotavljanje vojnih zločincev	332
21. Tovarna Toma	8.802
22. MTT	3.312
23. Huter in drug	1.646
24. Splošna stavbena družba	9.146
25. MO OF	1.413
26. Narodno gledališče	1.077
27. Glavni kolodvor	2.165
28. Notranji odsek	1.623
29. Uslužbenci javne borze dela	95
30. Državne železnice	13.092
31. Mariborska livarna	325
32. Mesni vodovod	620
33. Narodna milica mesta	4.665
34. Upravno-politični tečaj	250
35. Tovarna Roteks	1.014

36. Tovarna Erlih	2.034
37. Kurilnica državnih železnic	1.664
38. Zadruga	2.000,50
39. Gradbeno podjetje Gradis	1.500
40. Jugockta	135
41. Neznani darovalci	211
SKUPAJ:	156.162

Okrajni odbor Maribor-mesto je pravočasno, teden dni pred volitvami, objavil še razglas o volilnih mestih in številu volišč za posamezne četrti:

- Koroška četrt: Klasična gimnazija, Koroševa ulica 9 (15 volišč)
- Kolodvorska četrt: Cankarjeva šola, Cankarjeva ulica 5 (13 volišč)
- Magdalenska četrt: Magdalenska nova šola, Žolgerjeva ulica 2 (16 volišč)
- Pobreška četrt: Osnovna šola Pobrežje, Zrakovska cesta (9 volišč)
- Tezenska četrt: Osnovna šola Tezno, Cankarjeva ulica 20 (5 volišč)
- Studenška četrt: dekliška osnovna šola, Jurčičeva 8 in deška osnovna šola, Slomškova ulica 15 (10 volišč)

V razglasu je bilo med drugim tudi določeno:

- čas volitev (med 7. in 19. uro)
- prepoved nošenja orožja
- prepoved točenja alkoholnih pijač 10., 11. in 12. novembra 1945.

Volilci so bili tudi seznanjeni s potekom in načinom volitev. Na vsakem volišču je volilo do 500 volilnih upravičencev, vključno z vojaškimi enotami. Volilni prostori so bili organizirani po naslednji skici:

I. MIZA S SKRINJICAMI ZA ZVEZNO SKUPŠČINO

- a) skrinjica okrajnega kandidata oziroma namestnika na listi LF
- b) skrinjica okrajnega kandidata oziroma namestnika na listi LF
- c) skrinjica brez liste

II. MIZA S SKRINJICAMI ZA SKUPŠČINO NARODOV

- a) skrinjica za federalno kandidatno listo LF
- b) skrinjica brez liste

Posebna izdaja Vestnika Mariborskega okrožja je izšla na dan 11. novembra in novinarji so ves čas spremljali razplet volitev. Dokončni rezultati za celotno okrožje so bili objavljeni 15. novembra 1945. Za primerjavo navajam rezultate volitev v konstituanto okraja Maribor-mesto, Maribor-levi breg, Maribor-desni breg in okrožja Maribor:

OKRAJ	Število volilnih uprav.	Število oddanih glasov	Zvezna lista	Brez liste	Federalna lista	Brez liste
Maribor-mesto	33.246	31.030 93,34%	26.299 84,76%	4.731 15,24%	26.101 84,18%	4.925 15,82%
Maribor-levi breg	27.341	22.616 82,35%	12.819 55,00%	10.195 45,00%	12.132 53,60%	10.484 46,40%
Maribor-desni breg	30.671	27.635 90,10%	18.720 68,00%	8.937 32,00%	18.251 65,99%	9.400 34,01%
Mariborsko okrožje povprečno	240.334	204.882 84,00%	137.916 67,20%	66.966 32,80%		

V okraju Maribor-mesto se je torej volitev udeležilo 93,34% vseh volilnih upravičencev tako, da Maribor bistveno ni zaostajal za ostalimi mesti v Sloveniji oziroma Jugoslaviji. Dejstvo je, da je pri veliki večini ljudi zmagala odločna volja nadaljevati tisto delo, podpirati tiste ideale in hotenja, za katere so padle žrtve v štirih letih vojne. Ocena, ki jo je med drugim podal IO MNS, je tudi pokazala, da so eno izmed osnovnih pomanjkljivosti predstavljali nepopolni volilni imeniki. Četrtni odbori niso dovolj natančno opravili naloge glede poznavanja svojega prebivalstva. Prav na osnovi te ugotovitve je bil hitro po volitvah sprejet sklep o uvedbi enotne kartoteke za vse četrti. S tem bi nastal pregled nad stanjem in gibanjem prebivalstva v posameznih četrtih.⁵⁴

IV. RAZVOJ PO VOLITVAH DO ZAKONA O LJUDSKIH ODBORIH

Po volitvah v konstituanto je za kratek čas zavlado navidezno politično zališje. A že kmalu se je to v vseh kvartih okrepilo. K temu je pripomogla organizacija posebnih političnih ur, utrjeval pa se je tudi položaj OF in drugih množičnih organizacij. Odseku za notranje zadeve okrajnega NO so kvarti pošiljali tedenska poročila, ki so vsebovala naslednje rubrike: politično stanje, gospodarsko stanje, prehrana in stanovanje, socialno skrbstvo, kulturno-prosvetno stanje, zdravje prebivalcev, evidenca prebivalcev, prireditve in sestanki. Ta je skupno za vse kvarte sestavil enotno poročilo in ga posredoval okrajnemu odboru OF, javnemu tožilu in okrajnemu NO Maribor-mesto. Četrti so bile precej obremenjene tudi z drugimi nalogami, ki so jih dobile od posameznih odsekov MNOO, zato je bilo potrebno najti čim tesnejšo povezavo med njimi in referentih na četrtih. Kontrolirati in nadzirati je bilo potrebno zlasti najvažnejše odseke na četrtih: za prehrano, socialno skrbstvo, stanovanjske zadeve.⁵⁵

Organizirali so se upravno-politični tečaji, kjer so si kandidati obliki učnih ur pridobivali znanja o izgradnji oblasti, volilni zakonodaji, nalogah kvartnih odborov.

V kontekst nalog pred volitvami je spadala tudi realizacija ideje o teritorialni razširitvi mariborskega mestnega področja. Predlog je temeljil na zamisli o nadaljnjem razvoju industrije v Mariboru, ki je za svojo širitev potrebovala novi prostorski kompleks. Kakšne so bile posledice takšnih tendenc pa je lahko že predmet nove razprave.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ENTWICKLUNG DER MARIBORER STADTVIERTEL IM JAHRE 1945 UNTER BESONDERER BERÜCKSICHTIGUNG DER VERWALTUNGSVERÄNDERUNGEN UND DER CHARAKTERISTIKA DER ERSTEN WAHLEN

Gleich nach dem Rückzug der letzten Besatzungsgruppen aus Maribor am 8. Mai 1945 wurde die Macht von der bereits geplanten Militärkommandantur der Stadt einerseits und vom Stadtausschuß der Befreiungsfront (Mestni odbor Osvobodilne fronte) als Zivilbehörde andererseits übernommen.

Aufgrund des Gesetzes über die Verwaltungseinteilung des föderalen Slowenien wurde der Mariborer Kreis in neun Bezirke eingeteilt, darunter befand sich auch der Bezirk Maribor mit acht Katastergemeinden.

Im territorialen und Verwaltungssinne war Maribor als Stadt in Stadtviertel (četrtni kvart) aufgeteilt: Frančiskanska, Magdalenska, Meljska, Podbreška, Studenska, Stolna, Koroska und Nova vas. Diese erfuhren zur Zeit ihres zweijährigen Bestehens Veränderungen, die sich im territorialen und Verwaltungsbereich niederschlugen.

Die Spuren des vierjährigen Kriegs waren in Maribor allzu deutlich. In erster Linie mußten die Ruinen an den Hauptverkehrsstraßen beseitigt werden wegen der Heimkehr zahlreicher Flüchtlinge, Deportierter, Zwangsmobilitierter und anderer. Aus Mangel an Baumaterial fanden sich die Einwohner mit einer fast unlösbaren Wohnproblematik konfrontiert. Die Notlage erforderte die sofortige Aktivierung der Abteilungen des Kreis- und Bezirksausschusses der Befreiungsfront (Osvobodilna fronta, OF) in Verbindung mit den Viertel-, Lokal- und Straßen-

⁵⁴ PAM, fond: MLO Maribor, Zapisniki sej IO Mestne narodnosvobodilne skupščine (9. seja 14. 11. 1945).

⁵⁵ PAM, fond: OLO Maribor 1945-1946, 3.katla 8.

ausschüssen.

Zu den ersten, die ihre Pflichten zu erfüllen begannen, gehörte das Kreiskommando der Volksmiliz, das die deutschen Waffen beschlagnahmte und bei den wichtigsten Industrieanlagen Wachen aufstellte. Es wurde ein Bataill, ein Wohnamt und eine Abteilung zur Verwaltung des Volkseigentums eingerichtet.

Eine bedeutende Rolle spielten auch die Stadtviertel, die als territoriale und Verwaltungseinheiten mit den Massenorganisationen zusammenarbeiteten und sich mit der Problematik ihres Zuständigkeitsbereichs auseinandersetzten.

Im Juli 1945 begann man mit den Vorbereitungen auf die Wahlen in die Kreisstadtgemeinde (okrajna mestna skupščina) und die Volksbefreiungsausschüsse (narodno-osvobodilni odbori, NOO) aller sechs Stadtviertel. In der Wahlkampagne wirkten auch die Massenorganisationen mit. In den Stadtvierteln fiel viel Arbeit im Zusammenhang mit den Wahlverzeichnissen an, durften in diese doch nur jene Personen eingetragen werden, die sich in der Kriegszeit nicht kompromittiert hatten.

Nach den Wahlen erhielten die Volksbefreiungsausschüsse die vollziehende Gewalt, die Ausschüsse der Befreiungsfront übernahmen dagegen zur Gänze die Funktion des politischen Organs. Damit wurden Bedingungen geschaffen für organisatorische und inhaltliche Vorbereitungen auf die Novemberwahlen zur verfassungsgebenden Versammlung. Im Kreis Maribor lag die Wahlbeteiligung bei 93,34% der Wahlberechtigten.

SUMMARY

THE DEVELOPMENT OF THE MARIBOR CITY QUARTERS (PARTICULARLY THE ADMINISTRATIVE CHANGES) AND THE CHARACTERISTICS OF THE FIRST ELECTIONS IN 1945

Immediately after the withdrawal of the last occupying forces from Maribor on May 5, 1945, new authorities were established in the town. These were constituted of a military command in parallel to the civil authorities (the Municipal Committee of the Liberation Front).

According to the Law on the Administrative Division of Federal Slovenia, the district of Maribor was divided into nine counties, one of them being Maribor-town with eight cadastral municipalities.

Geographically and administratively, the town of Maribor was divided into quarters (i.e. Frančiškanski, Magdalenski, Meljski, Pohreški, Studenški, Stolni, Komški and Nova Vas). During the two years of their existence, these quarters underwent many territorial and administrative changes.

The consequences of the four years of war were disastrous for Maribor. Because of the many demolished houses and the return of many refugees, internees, mobilised persons and others, the first task was to remove the ruins from the main roads. There was a shortage of building material and the inhabitants of Maribor were faced with an almost unsolvable housing problem. The dire conditions called for the immediate establishment of numerous sections of district and county committees of the Liberation Front with subdivisions run by committees in charge of various quarters, areas and streets of the town.

One of the first of these offices to take over its responsibilities was the local headquarters of the National Police, which confiscated German weapons and guarded the most important industrial buildings. The offices for construction and housing, and the section for the administration of national property were established soon after.

The town quarters were also very important administrative and territorial areas. These administrative units cooperated with "peoples' organisations" and solved problems pertaining to their territories.

The preparations for the elections to the town's assembly and the National Liberation Committees of all six quarters began in July 1945. Numerous "peoples' organisations" also took part in the pre-election campaign. Since only those who had not compromised themselves during the war had the right to vote, much of the preparatory work involved checking the electoral registers.

After the elections, the National Liberation Committees became the new executive authorities and the Liberation Front committees became bodies of political authority. This concluded the organisational preparations for the elections to the Constitutional Assembly in November. The elections were attended by 93,34% of all the registered voters in the county of the town of Maribor.